

vil blive varmere i de kommende år, og at der vil følge mange ødelæggende konsekvenser heraf.«

Hermed bliver de hverken de første eller de sidste af denne verdens utopister.

Hans Peter Myrup
Institut for Virksomhedsledelse

Anders Ehnmark, *Slottet. Et essay om Alexis de Tocqueville*, København: Samleren, 1991, 178 s., kr. 185,00.

Anders Ehnmark skriver godt – rigtig godt endda. Han vælger sine emner med omhu, forbereder sig grundigt, analyserer skarpt og formulerer sig elegant. Det er derfor en fornøjelse at læse hans politiske essays. Hans bog om Machiavelli var engageret, indlevende og generelt sympatisk over for bogens hovedperson. Hans nye bog om Tocqueville er derimod mere køligt analyserende og ganske klart kritisk i sin holdning.

Bogens titel er *Slottet*, og den indledes med en beskrivelse af slottet Tocqueville i Normandiet, det omgivende landskab og havet. Slottet og dets ensomme beliggenhed bliver et symbol på den aristokratiske liberalist, der analyserer lighedens og demokratiets komme, og den marginalisering, der er den traditionelle overklasses skæbne. Men slottet er også symbolet på, at et af privilegierne – ejendomsretten – kan overleve under demokratiet – om end i en mindre glansfuld og mere pragmatisk udgave. Som Ehnmark skriver om ægteparret Tocqueville på deres gamle dage: »Slotslivet var enkelt. De havde kun tre tjenere. De jævnedes grøfterne ud og udvidede græsplænerne for at betone det britiske. Mary lede landbruget. De havde får og grise. Om aftenen læste de højt for hinanden. To ensomme forliste i en fjern egn af landet ...«

To af bogens kapitler handler om henholdsvis ligheden og friheden, som man kan forvente det i et essay om Tocqueville, hvis problem var at finde en udvej for friheden, når ligheden er gennemført. Dette var et problem, der var sat på dagsordenen med den franske revolution, og som den politiske liberalisme siden har tumlet med. Som fremhævet af Ehnmark er der en konflikt mellem demokrati og liberalisme – en konflikt, som allerede findes i menneskerettighedserklæringen fra august 1789. Denne erklæring er netop ikke – som antaget af mange, for eksempel senest af Henning Fønsmark – noget entydigt demokratisk dokument. På den ene side har vi nemlig folkets suverænitet og på den anden side de menneskelige rettigheder. Nogle af disse rettigheder er nødvendige forudsætninger for, at folkesuveræniteten kan finde udtryk – for eksempel ytringsfriheden – andre kan derimod være en hindring for den – for eksempel ejendomsretten.

Tocqueville ønskede at forsvare friheden og rettighederne over for ligheden og folkesuveræniteten. Spørgsmålet er derfor, hvor langt friheden kan strækkes i et demokrati, eller anderledes formuleret, hvilke grænser friheden må respektere i lighedens tidsalder. Ehnmark belyser Tocquevilles analyse af dette centrale

vil blive varmere i de kommende år, og at der vil følge mange ødelæggende konsekvenser heraf.«

Hermed bliver de hverken de første eller de sidste af denne verdens utopister.

Hans Peter Myrup
Institut for Virksomhedsledelse

Anders Ehnmark, *Slottet. Et essay om Alexis de Tocqueville*, København: Samleren, 1991, 178 s., kr. 185,00.

Anders Ehnmark skriver godt – rigtig godt endda. Han vælger sine emner med omhu, forbereder sig grundigt, analyserer skarpt og formulerer sig elegant. Det er derfor en fornøjelse at læse hans politiske essays. Hans bog om Machiavelli var engageret, indlevende og generelt sympatisk over for bogens hovedperson. Hans nye bog om Tocqueville er derimod mere køligt analyserende og ganske klart kritisk i sin holdning.

Bogens titel er *Slottet*, og den indledes med en beskrivelse af slottet Tocqueville i Normandiet, det omgivende landskab og havet. Slottet og dets ensomme beliggenhed bliver et symbol på den aristokratiske liberalist, der analyserer lighedens og demokratiets komme, og den marginalisering, der er den traditionelle overklasses skæbne. Men slottet er også symbolet på, at et af privilegierne – ejendomsretten – kan overleve under demokratiet – om end i en mindre glansfuld og mere pragmatisk udgave. Som Ehnmark skriver om ægteparret Tocqueville på deres gamle dage: »Slotslivet var enkelt. De havde kun tre tjenere. De jævnedes grøfterne ud og udvidede græsplænerne for at betone det britiske. Mary lede landbruget. De havde får og grise. Om aftenen læste de højt for hinanden. To ensomme forliste i en fjern egn af landet ...«

To af bogens kapitler handler om henholdsvis ligheden og friheden, som man kan forvente det i et essay om Tocqueville, hvis problem var at finde en udvej for friheden, når ligheden er gennemført. Dette var et problem, der var sat på dagsordenen med den franske revolution, og som den politiske liberalisme siden har tumlet med. Som fremhævet af Ehnmark er der en konflikt mellem demokrati og liberalisme – en konflikt, som allerede findes i menneskerettighedserklæringen fra august 1789. Denne erklæring er netop ikke – som antaget af mange, for eksempel senest af Henning Fønsmark – noget entydigt demokratisk dokument. På den ene side har vi nemlig folkets suverænitet og på den anden side de menneskelige rettigheder. Nogle af disse rettigheder er nødvendige forudsætninger for, at folkesuveræniteten kan finde udtryk – for eksempel ytringsfriheden – andre kan derimod være en hindring for den – for eksempel ejendomsretten.

Tocqueville ønskede at forsvare friheden og rettighederne over for ligheden og folkesuveræniteten. Spørgsmålet er derfor, hvor langt friheden kan strækkes i et demokrati, eller anderledes formuleret, hvilke grænser friheden må respektere i lighedens tidsalder. Ehnmark belyser Tocquevilles analyse af dette centrale

spørgsmål på en ny måde ved at se på hans syn på forbrydelse og straf, på oprøret og massen og erobningskrigen og imperialismen.

Tocqueville og hans ven Beaumont tog som bekendt til Amerika i 1831 med det officielle formål at studere det amerikanske fængselsvæsen. Man ved, at de hurtigt skrev en rapport om deres indtryk, men hvad mente de egentlig? Medens Tocquevilles analyse af det amerikanske demokrati er berømt, er hans syn på forbrydelse og straf mindre kendt. Ehnmark viser her, at Tocqueville gik ind for at bryde de kriminelles fællesskab gennem en isolation, der ikke skulle gennemføres ved indespærring i enecelle, men derimod ved en påtvunget tavshed mellem fangerne. Synspunktet er logisk, men ganske brutalt. Hvor friheden i demokratiet opstår gennem menneskers samvirke og fællesskab, består straffen i den fuldstændige ufrihed, som isolationen indebærer.

Forbrydere er en trussel mod ejendomsretten, og efter Tocquevilles opfattelse er de farlige, fordi de er organiserede, og fordi de har en evne til at brede sig. Men forbrydelse i stor skala overgår til at være noget andet. Tyveri i stor skala er oprør. Det, der forener forbrydelse og oprør, er angrebet på ejerskabet, men hvor forbryderne er forholdsvis få og velorganiserede, er massen – la foule – omfattende og uden ledelse og struktur. Sættes massen i bevægelse i et oprør, kan den kun stoppes med vold. Tyven og oprøreren er fætre, der sigter henholdsvis på en midlertidig og varig ændring af ejerforholdene. Oprøreren er imidlertid en ganske særlig farlig forbryder, fordi hans forbrydelse ikke bare bryder loven, men også i tilfælde af succes stifter en ny lov. Derfor må alle tilløb til uorden – at massen sættes i bevægelse i samme retning – slås ned med hård hånd.

Ifølge Ehnmark viser Tocqueville i sit syn på forbrydelse og oprør, hvor central ejendomsretten er for ham. Når den er truet, er Tocqueville parat til indskrænkninger af de øvrige friheder og rettigheder. Han er tilhænger af en stærk statsmagt og om nødvendigt af en stærk fyrste, der kan idømme grusomme straffe og sende soldater mod folket. De økonomiske forhold er til syvende og sidst vigtigere end de politiske for Tocqueville. Derfor kan man ikke sige, at han dybest set er demokrat og liberal. Han er snarere liberalistisk end liberal. Det afgørende er respekten for den private ejendomsret og markedet, ikke respekten for folkets suveræne ret til gennem fælles handling at ændre samfundet.

Denne »indre« grænse for friheden modsvares af en tilsvarende »ydre« grænse, nemlig drømmen om national ekspansion, krigen og æren. Når det gælder den franske imperialisme i Afrika – Algier – søger Tocqueville ikke den moderne friheds betingelser, men tværtimod den moderne ufriheds betingelser: erobringen af land i en krig mod lokalbefolkningen og fastholdelsen af herredømmet gennem indirekte styre og en form for apartheid. Her må menneskerettighederne vige for »erobringens ret«, og den liberale tro på opdragelse til medborgerskab og en civilisatorisk mission afvises som en kimære. Ehnmark konkluderer faktisk, at Tocqueville har en dobbeltmoral, én for Europa og »den kristelige verden«, én anden for Afrika og kolonierne.

Ehnmarks analyse af Tocquevilles politiske teori leder således til den ret klare konklusion, at Tocqueville hverken er liberal eller demokrat, men snarere konservativ og imperialist. Medens liberale demokrater som John Stuart Mill kombine-

rede respekt for den private ejendomsret og markedet med en liberal holdning, der betoner individuel uafhængighed og tro på opdragelse og udvikling, så var Tocqueville langt mere autoritær i sit syn på afvigere, lovovertrædere, oprørere og indfødte i kolonierne.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab

Jørgen Elikofer (red.), *En bygning vi vælter! Nye veje i et nyt århundrede*, København: Fremad, 1991, 159 s., kr. 168,00.

På Socialdemokratiets årsmøde i september 1990 startede Svend Auken den debat, der skal føre frem til partiets nye principprogram, som efter planerne skal behandles og vedtages på kongressen i 1992. Som det er naturligt, lagde partiformanden op til, at alle var velkomne til at ytre sig i debatten, men det siger vist sig selv, at de socialdemokratiske partiforeninger må føle sig særligt kaldede.

En af de foreninger, der hurtigt gik i gang, var partiforeningen i Københavns 5. kreds, Blågårdskredsen på Nørrebro, en af de allermest traditionsrige socialdemokratiske partiforeninger og kredse. I vinteren 1990/91 holdt 20 af foreningens medlemmer studiekreds om fremtidens teknologiske, samfundsmæssige og politiske forandringer for at få et bedre udgangspunkt for at kunne vurdere karakteren af det samfund, som det nye parti-program nødvendigvis må relatere sig til. Det er resultaterne af dette studiekredsarbejde, der nu er lagt frem i bogform, således at også andre kan se, hvad der kom ud af drøftelserne.

Bogen udkom kort tid før Socialdemokratiets årsmøde i september 1991, hvad der viser, at den var tænkt som et indlæg i den debat om nyt principprogram, der nu skal intensiveres med partiledelsens – dvs. Aukens og Lykketofts – officielle forslag til et sådant.

Og debat skal der nok blive, for Blågårdskredsens forslag er i hvert fald anderledes – nogle vil vel også sige provokerende – både i form og indhold. Ud fra den tankegang, at ingen alligevel – i hvert fald ikke i vore dage – gider læse lange principprogrammer, har man formuleret et forslag til principprogram, som man med klædelig beskedenhed kalder »de ni bud«. Heri fremlægges i brede og for det meste uanstødelige formuleringer nogle almentmenneskelige budskaber, som de fleste nogenlunde ansvarlige danskere vil kunne erklære sig enige i.

Her finder man derfor ikke megen klargøring af, hvori den specielt socialdemokratiske indfaldsvinkel til fremtidens samfund skal bestå – bortset fra, at det nødvendige udbud af service- og tjenesteydelser skal sikres i fri konkurrence mellem det private og det offentlige.

Der er altså ingen henvisninger til hverken socialisme eller demokratisk ditto – og det gælder også i den følgende lidt uddybende behandling, hvor det, der vel er hovedbudskabet fra Blågårdskredsens socialdemokrater, formuleres nogenlunde således: Klassekampen er død, for den hørte sammen med industrisamfun-